СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ

„Димитър А. Ценов" - Свищов

KreativEU
Knowledge & Creativity European University

Международна научно-практическа конференция

90 години дарителство, знание, иновации и устойчиво развитие в СА „Д. А. Ценов" – Свищов

Том III

5-7 ноември 2026 г.

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

МЕЖДУНАРОДНА НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКА КОНФЕРЕНЦИЯ

90 ГОДИНИ ДАРИТЕЛСТВО, ЗНАНИЕ, ИНОВАЦИИ И УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ В СА „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

Свищов, 5-7 ноември 2026 г.

Посветена на 90 години от създаването на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“

Сборник с доклади

ТОМ III

Международната научно-практическа конференция е организирана при изпълнение на Административен договор № КП-06-МНФ/23 от 18.08.2026 г. (BNSF-1.010-0023-C01) на Фонд „Научни изследвания“ при МОН по Процедура за подкрепа на международни научни форуми, провеждани в Република България

Академично издателство „Ценов“
Свищов
2026

ПРОГРАМЕН КОМИТЕТ
Доц. д-р Марин Маринов
Ректор на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ – председател
Проф. д-р Красимир Шишманов
Проф. д. н. Божидар Божинов
Проф. д-р Любчо Варамезов
Доц. д-р Маргарита Шопова
Доц. д-р Ваня Григорова
Доц. д-р Румен Ерусалимов
Доц. д-р Пламен Йорданов
Доц. д-р Драгомир Илиев
Доц. д-р Иван Марчевски
Доц. д-р Ирена Емилова
Доц. д-р Сергей Найденов
Доц. д-р Катя Личева
Проф. д-р Пенка Шишманова
Доц. д-р Елена Йорданова
Доц. д-р Пламен Петков
Доц. д-р Пепа Стойкова
Доц. д-р Михаил Чиприянов
Доц. д-р Любка Илиева
Доц. д-р Теодора Филипова
Ст. преп. Елка Узунова
Ст. преп. д-р Радослав Николов

ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ
Доц. д-р Здравко Любенов – *председател*
Проф. д-р Светослав Илийчовски
Проф. д-р Атанас Атанасов
Доц. д-р Галина Чиприянова
Доц. д-р Маруся Смокова-Стефанова
Доц. д-р Красимира Славева
Гл. ас. д-р Асен Божиков
Ст. преп. д-р Венцислав Диков

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ
Проф. д-р Атанас Атанасов – *председател*
Проф. д-р Светослав Илийчовски
Проф. д-р Красимир Шишманов
Доц. д-р Искра Пантелеева
Доц. д-р Танер Исмаилов
Доц. д-р Здравко Любенов
Доц. д-р Галя Иванова-Кузманова
Доц. д-р Ирена Емилова
Доц. д-р Христо Сирашки
Доц. д-р Елена Йорданова
Доц. д-р Любка Илиева
Доц. д-р Валентин Милинов
Доц. д-р Красимира Славева
Доц. д-р Маруся Смокова-Стефанова
Доц. д-р Венцислав Василев
Доц. д-р Зорница Петкова

Публикуваните материали са рецензирани по метода на двойно сляпо рецензиране. Авторите носят отговорност за съдържанието на материалите, изразените мнения, използваните данни, цитираните източници и езиковото оформление на текстовете. Фонд „Научни изследвания“ не носи отговорност за съдържанието на докладите, представени на научния форум, както и за съдържанието на рекламните и други материали за него.

ISBN 978-954-23-2690-8 (print)
ISBN 978-954-23-2691-5 (online)

D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS – SVISHTOV

INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE

90 YEARS OF CHARITY, KNOWLEDGE, INNOVATION AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS - SVISHTOV

Svishtov, 5th - 7th November 2026

Dedicated to the 90th anniversary since the establishment of D. A. Tsenov Academy of Economics

Conference Proceedings

VOLUME III

The International Scientific and Practical Conference was organized in the implementation of Administrative Contract № КП-06-МНФ/23 of August 18, 2026 (BNSF-1.010-0023-C01), awarded by the Bulgarian National Science Fund at the Ministry of Education and Science under the Procedure for Support of International Scientific Forums Held in the Republic of Bulgaria

Tsenov Academic Publishing House
Svishtov
2026

PROGRAM COMMITTEE
Assoc. Prof. Marin Marinov, PhD
Rector of D. A. Tsenov Academy of Economics
Prof. Krasimir Shishmanov, PhD
Prof. Bozhidar Bozhinov, PhD
Prof. Lyubcho Varamezov, PhD
Assoc. Prof. Margarita Shopova, PhD
Assoc. Prof. Vanya Grigorova, PhD
Assoc. Prof. Rumen Jerusalemov, PhD
Assoc. Prof. Plamen Yordanov, PhD
Assoc. Prof. Dragomir Iliev, PhD
Assoc. Prof. Ivan Marchevski, PhD
Assoc. Prof. Irena Emilova, PhD
Assoc. Prof. Sergey Naydenov, PhD
Assoc. Prof. Katya Licheva, PhD
Prof. Penka Shishmanova, PhD
Assoc. Prof. Elena Yordanova, PhD
Assoc. Prof. Plamen Petkov, PhD
Assoc. Prof. Pepa Stoykova, PhD
Assoc. Prof. Mihail Chipriyanov, PhD
Assoc. Prof. Lyubka Ilieva, PhD
Assoc. Prof. Teodora Filipova, PhD
Senior Lecturer Elka Uzunova
Senior Lecturer Radoslav Nikolov, PhD

ORGANIZING COMMITTEE
Assoc. Prof. Zdravko Lyubenov. PhD, Chairman
Prof. Svetoslav Iliychovski, PhD
Prof. Atanas Atanasov, PhD
Assoc. Prof. Galina Chipriyanova, PhD
Assoc. Prof. Marusya Smokova-Stefanova, PhD
Assoc. Prof. Krasimira Slaveva, PhD
Ch. Assist. Prof. Asen Bozhikov, PhD
Sen. Lect. Ventsislav Dikov

EDITORIAL BOARD
Prof. Atanas Atanasov, PhD – Chair
Prof. Svetoslav Iliychovski, PhD
Assoc. Prof. Iskra Panteleeva, PhD
Prof. Krasimir Shishmanov, PhD
Assoc. Prof. Taner Ismailov, PhD
Assoc. Prof. Zdravko Lyubenov, PhD
Assoc. Prof. Galya Ivanova-Kuzmanova, PhD
Assoc. Prof. Irena Emilova, PhD
Assoc. Prof. Hristo Sirashki, PhD
Assoc. Prof. Elena Yordanova, PhD
Assoc. Prof. Lyubka Ilieva, PhD
Assoc. Prof. Valentin Milinov, PhD
Assoc. Prof. Krasimira Slaveva, PhD
Assoc. Prof. Marusya Smokova-Stefanova, PhD
Assoc. Prof. Ventsislav Vasilev, PhD
Assoc. Prof. Zornitsa Petkova, PhD

The published materials have been peer-reviewed using the double-blind review method. The authors are solely responsible for the content of the materials, the opinions expressed, the data used, the cited sources, and the linguistic formatting of the texts. The Bulgarian National Science Fund bears no responsibility for the content of the papers presented at the scientific forum, nor for the content of its promotional or other materials.

ISBN 978-954-23-2690-8 (print)
ISBN 978-954-23-2691-5 (online)

СЪДЪРЖАНИЕ

ТОМ III
ОТРАСЛИ НА ИКОНОМИКАТА

THE FRANCHISE BUSINESS MODEL IN CONTEMPORARY INTERNATIONAL BUSINESS: OPPORTUNITIES AND LEGAL PERSPECTIVES
Prof. Dr. Emilija Gjorgjioska, PhD, Prof. Dr. Tatjana Spaseska, PhD, Prof. Dr. Aneta Risteska-Jankuloska, PhD, Prof. Dr. Dragica Odzaklieska, PhD 9

ЧОВЕШКИЯТ КАПИТАЛ КАТО ФАКТОР ЗА ПРЕДПРИЕМАЧЕСКИЯ УСПЕХ – ЕМПИРИЧНО ИЗСЛЕДВАНЕ СРЕД МЛАДИ БЪЛГАРСКИ ПРЕДПРИЕМАЧИ
Проф. д-р Любчо Варамезов, докторант Любомир Николов..... 19

ПОТЕНЦИАЛ ЗА РАЗВИТИЕ НА ЕВРОПЕЙСКИТЕ СХЕМИ ЗА КАЧЕСТВО ПРИ СЕЛСКОСТОПАНСКИТЕ ПРОДУКТИ И ХРАНИ В БЪЛГАРИЯ
Проф. д-р Марина Николова..... 27

ПРИЛАГАНЕ НА КЛЪСТЕРЕН АНАЛИЗ ПРИ МОНИТОРИНГ НА ДЕБИТОРСКАТА ЗАДЛЪЖНЯЛОСТ
Проф. д-р Светослав Илийчовски..... 37

ФОЛКЛОРНИЯТ ТУРИЗЪМ КАТО РЕСУРС ЗА РЕГИОНАЛНО РАЗВИТИЕ: СТРАТЕГИЧЕСКИ ПОДХОД
Проф. д-р Теодора Димитрова, д-р Захарина Томова 47

ОЦЕНКА НА ЧУВСТВИТЕЛНОСТТА НА ВЪТРЕШНОТО ПОТРЕБЛЕНИЕ НА ОСНОВНИ ХРАНИТЕЛНИ ПРОДУКТИ В КОНТЕКСТА НА ХРАНИТЕЛНАТА СИГУРНОСТ НА БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Ангел Саров, Гл. ас. д-р Михаела Михайлова, гл. ас. д-р Даниела Цвяткова, гс. д-р Боряна Козарева, ас. Диляна Бояджиева 54

ПРЕКИТЕ ЧУЖДЕСТРАННИ ИНВЕСТИЦИИ НА БАЛКАНИТЕ – ХРОНОЛОГИЯ И ВЪЗМОЖНОСТИ
Доц. д-р Добрин Ганчев, доц. д-р Сергей Найденов 62

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И ОСНОВНИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА УПРАВЛЕНСКИЯ ПРОЦЕС В СЪВРЕМЕННИТЕ ЗЕМЕДЕЛСКИ СТОПАНСТВА
Доц. д-р Елена Йорданова, гл. ас. д-р Георги Ангелов, гл. ас. д-р Цветан Марков..... 73

ПОДКРЕПА НА ИНИЦИАТИВИ ЗА УСТОЙЧИВОСТ - ВОДЯТ ЛИ ПОЛОЖИТЕЛНИТЕ НАГЛАСИ ДО ГОТОВНОСТ ЗА ПОЕМАНЕ НА РАЗХОДИ?
Доц. д-р Емил Николов 78

ДИГИТАЛНА ТРАНСФОРМАЦИЯ НА БИЗНЕСА – ПРЕДПРИЕМАЧЕСКИ КОНТЕКСТ
Доц. д-р Искра Пантелеева, проф. д-р Беата Сковрон-Миелник, гл. ас. д-р Себастиан Наройчик..... 88

ДИГИТАЛНАТА ТРАНСФОРМАЦИЯ И ИЗКУСТВЕНИЯТ ИНТЕЛЕКТ КАТО ДВИГАТЕЛИ НА НОВИТЕ ТЕНДЕНЦИИ В ТУРИЗМА
Доц. д-р Любка Илиева, проф. д.ик.н. Марина Алексеевна Измайлова 97

ИНОВАЦИОННИ ПОДХОДИ В УПРАВЛЕНИЕТО НА ТУРОПЕРАТОРСКАТА ДЕЙНОСТ
Доц. д-р Любомира Тодорова 105

СЕМЕЙНИЯТ БИЗНЕС В БЪЛГАРИЯ КАТО МОДЕЛ ЗА ОСЪЩЕСТВЯВАНЕ НА ТЪРГОВСКА ДЕЙНОСТ
Доц. д-р Петранка Мидова 112

ПРИНОС НА ИКОНОМИКАТА НА СПОДЕЛЯНЕТО ЗА ПОСТИГАНЕ НА ЦЕЛИТЕ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ
Доц. д-р Петя Иванова..... 119

ИЗСЛЕДВАНЕ ПРИЛОЖЕНИЕТО НА АНАЛИЗА НА ГОЛЕМИ ДАННИ В ПРЕДПРИЯТИЯТА ОТ РИТЕЙЛ СЕКТОРА: ПРИМЕРИ ОТ ЕВРОПЕЙСКИ СТРАНИ
Доц. д-р Симеонка Петрова..... 127

THE ROLE OF DIGITAL ECOSYSTEMS IN ACCELERATING ENTREPRENEURIAL CAPACITY IN EMERGING ECONOMIES
Assoc. Prof., PhD Tatiana Bucos..... 137

ТУРИЗЪМ В УСЛОВИЯТА НА ГЛОБАЛНА ИКОНОМИЧЕСКА И ГЕОПОЛИТИЧЕСКА КРИЗА
Доц. д-р Тихомир Личев..... 145

СОЦИАЛНАТА ИКОНОМИКА – ХАРАКТЕРИСТИКИ, ЦЕЛИ, ОБХВАТ
Гл. ас. д-р Ваня Ганева..... 151

ДИСПРОПОРЦИИ В ДИГИТАЛНОТО РАЗВИТИЕ НА ТЪРГОВСКИЯ БИЗНЕС В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ
Гл. ас. д-р Зоя Иванова, гл. ас. д-р Иван Маринов..... 158

СЪТРУДНИЧЕСТВОТО И ИНДУСТРИАЛНИТЕ ЕКОСИСТЕМИ КАТО ДВИГАТЕЛИ ЗА ИНОВАЦИИ И РАЗВИТИЕ НА МАЛКИ И СРЕДНИ ПРЕДПРИЯТИЯ
Гл. ас. д-р Ивайло Костов 166

THE INTRODUCTION OF THE EURO AND THE FUTURE OF RETAIL TRADE IN BULGARIA: ATTITUDES AND PROSPECTS
Head Assist. Prof. PhD, Ivan Marinov 173

СЪВРЕМЕННИ АГРОБИЗНЕС РЕШЕНИЯ В КОНТЕКСТА НА КРЪГОВАТА ИКОНОМИКА
Гл. ас. д-р Илияна Кръстева..... 181

ДИГИТАЛНО ПРЕПОЗИЦИОНИРАНЕ НА ТУРИСТИЧЕСКИТЕ ДЕСТИНАЦИИ: ИНОВАЦИИ, МАРКЕТИНГ И ИКОНОМИЧЕСКИ ЕФЕКТИ
Гл. ас. д-р Кристина Шопова, д-р Юлия Проценко 188

СИСТЕМА ЗА УПРАВЛЕНИЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА НА ГРИФИД ХОТЕЛИ
Гл. ас. д-р Павлин Павлов 196

ТЪРГОВСКИ КОМУНИКАЦИИ И ИЗПОЛЗВАНЕТО ИМ ОТ СЪВРЕМЕННИ ЗЕМЕДЕЛСКИ ФИРМИ
Гл. ас. д-р Цветелина Кабакчиева 204

ДОВЕРИЕТО В СПОДЕЛЯНЕТО НА ЗНАНИЯ
Гл. ас. д-р Явор Станев 208

ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВОТО В КОНТЕКСТА НА НАГЛАСИТЕ В БЪЛГАРСКОТО ОБЩЕСТВО И БИЗНЕС
Ас. д-р Александър Личев 217

ТЕНДЕНЦИИ ПРИ РЕГИСТРАЦИЯТА НА ДРУЖЕСТВА С ПРОМЕНЛИВ КАПИТАЛ В БЪЛГАРИЯ
Ас. д-р Елена Вълчева 225

ТЪРГОВСКИТЕ ФИРМИ В СВИЩОВ В ПЕРИОДА ОТ ОСВОБОЖДЕНИЕТО ДО ВОЙНИТЕ (1912-1918 Г.) – ОБЩ ПРЕГЛЕД
Преп. д-р Емилия Вачева 232

СПЕЦИФИКИ ПРИ „МОДУЛИРАНЕ“ НА ПРАВООТНОШЕНИЯТА В АДМИНИСТРАТИВНОНАКАЗАТЕЛНОТО ПРОИЗВОДСТВО В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ“ /ОБЗОР НА ПОРОЧНАТА САНКЦИОННА ПРАКТИКА
Преп. Игнат Папазов 240

ОБОГАТЯВАНЕТО НА ДЛЪЖНОСТТА – СТРАТЕГИЯ ЗА МОТИВАЦИЯ И ПРЕДПОСТАВКА ЗА ФОРМИРАНЕ НА НЕФОРМАЛНИ ИНОВАЦИОННИ МРЕЖИ
Докторант Анелия Станева 246

РЕТРОСПЕКТИВЕН АНАЛИЗ В РАЗВИТИЕТО НА ПОДХОДА ЛИДЕР КЪМ ВОМР
Докторант Аделина Ангелова 253

ПОТЕНЦИАЛ И ПЕРСПЕКТИВИ ЗА РАЗВИТИЕ НА ГОЛФ ТУРИЗМА В БЪЛГАРИЯ
Докторант Ангел Ангелов 263

ТЕРИТОРИАЛНО РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ЗАЕТОСТТА И РЕГИОНАЛНИ РАЗЛИЧИЯ В БАЛНЕО, СПА И УЕЛНЕС ТУРИЗМА В БЪЛГАРИЯ
Докторант Антоанета Христова, ас. д-р Бартош Марчинковски 270

ДИСБАЛАНСИ И ПАЗАРНИ ДЕФОРМАЦИИ НА ПОЗЕМЛЕНИТЕ ОТНОШЕНИЯ В БЪЛГАРИЯ
Докторант Атанас Атанасов 278

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА УСЪВЪРШЕНСТВАНЕ ПОТЕНЦИАЛА НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ В СЪВРЕМЕННИТЕ ЗЕМЕДЕЛСКИ СТОПАНСТВА В КОНТЕКСТА НА УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ
Докторант Боримил Шопов 285

КЛИМАТОЛЕЧЕНИЕТО КАТО СПЕЦИАЛИЗИРАНА ФОРМА НА ЗДРАВНИЯ ТУРИЗЪМ: ТЕОРЕТИЧЕН АНАЛИЗ И КОНЦЕПТУАЛНО ПОЗИЦИОНИРАНЕ
Докторант Ваня Стоева-Андонова..... 290

ОТ ЛИНЕЙНИЯ КЪМ КРЪГОВИЯ МОДЕЛ: КОНЦЕПТУАЛНИ ОСНОВИ И СЕКТОРНИ ПРОЯВЛЕНИЯ В ТУРИЗМА
Докторант Виктория Георгиева Джамбазка..... 297

ДИГИТАЛИЗАЦИЯ В ИНДУСТРИАЛНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ – ОСНОВНИ НАПРАВЛЕНИЯ И ЦЕЛЕВИ ОРИЕНТИРИ
Докторант Деница Гъркова 306

ЗАЩО ESG НЕ РАБОТИ (И КАК ДА ГО НАПРАВИМ ДА РАБОТИ): КРИТИЧЕН АНАЛИЗ НА ESG ПРАКТИКИТЕ В МСП
Докторант Десислава Белева-Димитрова 313

МЕСТНОТО САМОУПРАВЛЕНИЕ КАТО ФАКТОР ЗА УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ И КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТТА НА ТУРИСТИЧЕСКИТЕ ДЕСТИНАЦИИ
Докторант Ива Пламенова Панайотова..... 324

ТЕХНОЛОГИЧНИТЕ ИНОВАЦИИ КАТО ФАКТОР ЗА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТ
Докторант Калин Борисов..... 332

ФИНАНСИРАНЕ НА ТУРИСТИЧЕСКИ ДЕЙНОСТИ ЧРЕЗ НПВУ И ЕВРОПЕЙСКИТЕ ФОНДОВЕ
Докторант Мария Иванова Павлова-Кондрова..... 340

ЗАПЛАХИ ЗА КОРПОРАТИВНАТА СИГУРНОСТ ПРЕД ТЪРГОВСКИЯ БИЗНЕС
Докторант Ралица Йовчева..... 349

ДИГИТАЛНИТЕ ТЕХНОЛОГИИ КАТО ФАКТОР ЗА ТРАНСФОРМАЦИЯ НА ТУРИСТИЧЕСКИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ
Докторант Теодора Попова 357

РАЗВИТИЕ НА ИНДУСТРИЯТА В БЪЛГАРИЯ – РЕТРОСПЕКТИВЕН АНАЛИЗ
Докторант Тихомир Георгиев..... 367

РОЛЯТА НА КЕТЪРИНГ ОБСЛУЖВАНЕТО КАТО ФАКТОР ЗА ПОВИШАВАНЕ АТРАКТИВНОСТТА НА ТУРИСТИЧЕСКИТЕ СЪБИТИЯ
Докторант Цветелина Петрова..... 375

СЪВРЕМЕННИ МЕТОДИЧЕСКИ ПОДХОДИ ПРИ РЕАЛИЗИРАНЕ НА УЧЕНИЧЕСКИ ТУРИСТИЧЕСКИ ПЪТУВАНИЯ
Докторант Цветелина Телбис 382

ИНТЕГРИРАНЕ НА КРЪГОВИ БИЗНЕС МОДЕЛИ В ПРЕДПРИЯТИЯТА КАТО ОСНОВА ЗА ПРЕХОД КЪМ ИНДУСТРИЯ 5.0
Докторант Захари Пенев..... 390

ESG PERFORMANCE AND MARKET VALUATION IN CHINA'S INDUSTRIAL SECTOR: THE MODERATING ROLE OF IDIOSYNCRATIC RISK
PhD student Yan Fu 398

R&D CAPITAL INTENSITY AND FIRM VALUE IN CHINA'S INDUSTRIAL SECTOR: EVIDENCE FROM OWNERSHIP HETEROGENEITY
PhD student Xinyue Du 412

UNMANNEDSTORES–НОВАТА КОНЦЕПЦИЯ В СВЕТОВНАТА ТЪРГОВСКА ПРАКТИКА
Студент Аница Декова 425

ОТРАСЛОВА СТРУКТУРА НА ИКОНОМИКАТА И НЕЙНОТО ЗНАЧЕНИЕ ЗА ИКОНОМИЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ
Студент Борислава Горецова 431

ВЛИЯНИЕТО НА ДИГИТАЛИЗАЦИЯТА ВЪРХУ УПРАВЛЕНСКИТЕ РЕШЕНИЯ В МАЛКИЯ БИЗНЕС
Студент Даяна Пламенова Лучева 441

ИКОНОМИЧЕСКИ И СОЦИАЛНИ ИЗМЕРЕНИЯ НА КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО

ELENA DALLES AND PHILANTHROPY IN BELLE ÉPOQUE: HERITAGE, SOCIAL IMPACT AND CULTURAL LEGACY
Prof. Dr. Hab. Silviu Miloiu 455

РЕСУРСНИ И ОРГАНИЗАЦИОННИ ПРЕДПОСТАВКИ ЗА ВНЕДРЯВАНЕ НА ИИ-БАЗИРАНИ СИСТЕМИ В БЪЛГАРСКИТЕ ЧИТАЛИЩА
Доц. д-р Александрина Александрова, гл. ас. д-р Атанаска Решеткова, гл. ас. д-р Евгени Овчинников 487

ОТВЪД РЕКА ДУНАВ: НЕВИДИМИЯТ ИКОНОМИЧЕСКИ, ИНТЕЛЕКТУАЛЕН И КУЛТУРЕН МОСТ МЕЖДУ СВИЩОВ И БУКУРЕЩ ПРЕЗ ВЕКОВЕТЕ
Доц. д-р Александър Ганчев 495

КУЛТУРНОТО И ПРИРОДНОТО НАСЛЕДСТВО КАТО ОБЕКТ НА УСТОЙЧИВАТА ОТЧЕТНОСТ
Доц. д-р Галина Чиприянова, студент Emanuel Proenca Gomes, студент Rodrigo Miguel Gomes Rodrigues, студент Lara Alexandra De Paiva Tome, студент Miguel Angelo Bretes Pereira Carolo студент Santiago Pimenta Fernandes, студент Faisal S. A. Abulhatal 502

ПАРАДОКСИТЕ НА ЕДИН ТУРИСТИЧЕСКИ ОБЕКТ: РЕСТОРАНТ И БАР-ВАРИЕТЕ „ЦИГАНСКИ ТАБОР“ МЕЖДУ ЕТНИЧЕСКАТА КУЛТУРА И КОМЕРСИАЛНАТА ЕКЗОТИЗАЦИЯ
Доц. д-р Йелис Еролова, гл. ас. д-р Бехрин Шопова 509

РАЗВИТИЕ НА СТОПАНСКАТА ЕТИКА В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Катя Личева 517

REMARKABLE, VETERAN AND MONUMENTAL TREES AS HERITAGE: RECOGNITION AND THE GOVERNANCE OF CARE IN SELECTED EUROPEAN JURISDICTIONS
Assoc. Prof. Lucia Nováková, PhD, Prof. Dr. Hab. Silviu Miloiu 522

ИНСТИТУЦИОНАЛНИЯТ МОДЕЛ НА СТОПАНСКАТА АКАДЕМИЯ „ДИМИТЪР А. ЦЕНОВ“ ЗА КАЧЕСТВО И УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ – 90 ГОДИНИ ЛИДЕРСТВО В ИКОНОМИЧЕСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ НА СТРАНАТА
Доц. д-р Росица Колева 540

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ВНЕДРЯВАНЕТО НА ИНОВАЦИИ В КУЛТУРНИЯ ТУРИЗЪМ
Гл. ас. д-р Милен Атанасов, ас. д-р Йоана Константинова..... 550

THE IMPACT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE ON THE EDUCATION SYSTEM
Senior Instructor PhD in Economic Sciences Fuad Jabbarov Zeydulla Oglu 558

POTENTIAL OF INTERNATIONAL LEGAL FRAMEWORKS PROTECTING INTRINSIC VALUES IN CULTURAL HERITAGE
Assistant Professor PhD Said Edaich 567

MANAGEMENT OF CULTURAL-RELIGIOUS HERITAGE: HISTORICAL, SPIRITUAL, AND INTERNATIONAL DIMENSIONS OF FÁTIMA AND CZĘSTOCHOWA
Katarzyna Łukaniszyn-Domaszewska, PhD, Katarzyna Mazur-Włodarczyk, PhD, Elżbieta Karaśq, PhD..... 576

INDUSTRY-ORIENTED CHINESE CRAFTS: AN EXPECTATIONS PERSPECTIVE
Katarzyna Mazur-Włodarczyk, PhD, Katarzyna Łukaniszyn-Domaszewska, PhD 588

WOMEN DONATIONS TO SWEDISH RELIGIOUS INSTITUTIONS
PhD student Ciocoiu Elena-Adriana 599

РОЛЯТА НА ДИГИТАЛИЗАЦИЯТА ЗА ОПАЗВАНЕТО НА КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО
Студент Димитрийка Атанасова Чакова 606

КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО КАТО РЕСУРС ЗА МЕСТНОТО ИКОНОМИЧЕСКО РАЗВИТИЕ В МАЛКИТЕ ГРАДОВЕ
Студент Николина Кирякова 615

ЗАПЛАХИ ЗА КОРПОРАТИВНАТА СИГУРНОСТ ПРЕД ТЪРГОВСКИЯ БИЗНЕС

Докторант Ралица Йовчева[1]

Резюме: *Корпоративната сигурност в търговския бизнес и като цяло сигурността, в съвременните икономически условия е изключително актуален въпрос, пред който са изправени предприятията. Темпът на икономическо развитие, на информационно осигуряване и на усъвършенстване на човешките ресурси нараства значително през последните години. Успоредно с това се увеличава рискът от заплахи за материалната, финансовата, интелектуалната, информационната и физическата сигурност на стопанските субекти. Основната идея на корпоративната сигурност е да се гарантира защита на информацията, да се идентифицират потенциални заплахи за организацията, свързани с нелоялна конкуренция и изтичане на данни, да се предотвратят възможни финансови и правни загуби при потенциален пробив в дейността. Настоящият доклад има за цел да запознае аудиторията със заплахите, свързани с комуникационните и информационните технологии, пред които са изправени субектите в търговския бизнес при настоящите условия.*

Ключови думи: *търговски бизнес, корпоративна сигурност, комуникационни технологии, информационни технологии, заплахи пред търговците*

JEL: *L81*

CORPORATE SECURITY THREATS TO COMMERCIAL BUSINESSES

PhD Student Ralitsa Yovcheva

Abstract: *Corporate security in commercial business and security in general, in modern economic conditions, is an extremely topical issue facing enterprises. The pace of economic development, information security and human resources improvement has increased significantly in recent years. In parallel, the risk of threats to the material, financial, intellectual, information and physical security of business entities is increasing. The main idea of corporate security is to ensure information protection, to identify potential threats to the organization related to unfair competition and data leakage, to prevent possible financial and legal losses in the event of a potential breakthrough in the activity. This report aims to familiarize the audience with the threats related to communication and information technologies that commercial business entities face under current conditions.*

Keywords: *commercial business, corporate security, communication technologies, information technologies, threats to traders*

JEL: *L81*

[1] ralitsa.yovcheva@gmail.com, СА „Д. А. Ценов“

1. Въведение

Сигурността е съществен фактор за устойчивото функциониране и развитието на търговските предприятия в съвременната бизнес среда. Динамичните промени в икономическите и политическите отношения, глобализацията и ускореното развитие на информационните и комуникационните технологии създават нови възможности за развитие на търговския бизнес, но едновременно с това пораждат и редица рискове за неговата дейност.

В контекста на търговската дейност особено значение придобива корпоративната сигурност, която е насочена към защита на материалните активи, финансовите ресурси, човешкия капитал, информационните и комуникационните системи и корпоративната репутация.

Нарастващата дигитализация на стопанските процеси превръща корпоративната сигурност в стратегически елемент за защита на търговския бизнес. Наред с традиционните рискове все по-голямо значение придобиват киберзаплахите, които могат да окажат съществено влияние върху финансовото състояние, репутацията и устойчивостта на предприятията.

Целта на настоящия доклад е да бъдат анализирани основните заплахи за корпоративната сигурност в търговския бизнес, като специално внимание се отделя на рисковете, свързани с информационните и комуникационните технологии.

В условията на нарастваща несигурност корпоративната сигурност се утвърждава като стратегически инструмент за съхраняване на корпоративната репутация, повишаване на конкурентоспособността на предприятията и устойчивото развитие на търговската дейност.

2. Заплахи за корпоративната сигурност в търговския бизнес

Според източника на тяхното възникване заплахите се класифицират на вътрешни и външни.

Вътрешните заплахи произтичат от средата в предприятието и са обусловени предимно от човешкия фактор, организационната структура, управленските решения и начина на разпределение и използване на финансовите и материалните ресурси. Те могат да възникнат в следствие на недостатъчната професионална подготовка на служителите, неспазването на установените вътрешни правила и норми, неправомерното използване на служебни правомощия, слабостите в контролната система и неефективното управление на ресурсите.

Външните заплахи се формират извън предприятието и обикновено са свързани с фактори, върху които ръководството има слабо или ограничено влияние. Към тях се отнасят природните бедствия, климатичните промени, военните конфликти, политическата нестабилност, икономическите кризи и действията на конкурентни търговци. Особено значение в съвременните условия придобиват рисковете, произтичащи от информационните и комуникационните технологии, включително кибератаки, изтичане на данни,

неоторизиран достъп до информационни системи и други форми на дигитални заплахи.

Персоналът е един от основните вътрешни фактори, влияещи върху корпоративната сигурност, тъй като действията на служителите могат както да подпомагат защитата на предприятията и търговците, така и да създават предпоставки за възникване на рискове.

Рисковете, свързани с персонала, могат да бъдат както неумишлени, произтичащи от небрежност, невнимание или недостатъчна подготовка, така и умишлени, включващи злоупотреба със служебно положение, изтичане на конфиденциална информация, измами или саботаж. Поради това обучението на служителите и изграждането на култура на сигурност са ключови елементи на корпоративната защита.

Техногенните заплахи са свързани с нарушения във функционирането на техническите системи и оборудване, технологичните ресурси и информационна инфраструктура. Те могат да възникнат вследствие на технически неизправности, човешки грешки, кибератаки или пропуски в процесите по управление на риска (International Organization for Standardization, 2018). В условията на висока степен на технологична зависимост техническата инфраструктура се превръща в ключов елемент на корпоративната сигурност и нейното надеждно и безпроблемно функциониране е от съществено значение за непрекъсваемостта на търговската дейност. Основните фактори, които обуславят възникването на подобни рискове, са свързани с физическото износване и технологичното остаряване на оборудването, недостатъчната му поддръжка, забавеното въвеждане на съвременни технологични решения и използването на софтуер, който вече не отговаря на актуалните изисквания. Тези предпоставки могат да се проявят под формата на технически повреди, прекъсвания в мрежовата свързаност и електрозахранването, софтуерни неизправности или слабости в защитата на информационните ресурси.

Външните заплахи произхождат извън организацията и включват природни бедствия, икономически и политически фактори, действия на конкуренти, доставчици, престъпни групи или други външни субекти, които могат да окажат неблагоприятно въздействие върху дейността на организацията (International Organization for Standardization, 2018). Като такива също се определят военните конфликти и терористичните действия.

Природните явления представляват значим външен източник на риск за дейността на търговските предприятия. Макар съвременните технологии да позволяват прогнозиране на част от природните процеси, остава трудно точното определяне на тяхната сила, продължителност и мащаб на въздействие върху предприемаческата дейност. Към тази група спадат земетресенията, наводненията, бурите, ураганите, горските пожари, свлачищата, екстремните температури и други природни бедствия. Последствията от тях могат да включват унищожаване на материални активи, прекъсване на

логистичните вериги, затрудняване на производствените и търговските процеси и временно преустановяване на стопанската дейност.

Военните конфликти и терористичните действия оказват влияние не само върху физическата безопасност на хората и материалните ресурси, но и върху икономическата стабилност на държавите и международните пазари. Военните действия могат да доведат до нарушаване на търговските връзки, затруднения във веригите за доставки, повишаване на производствените разходи и ограничаване на достъпа до определени пазари. Тероризмът от своя страна създава рискове за физическата, информационната и икономическата сигурност на предприятията чрез атаки срещу инфраструктура, комуникационни системи или възлови обекти. В условията на глобализация подобни заплахи могат да окажат въздействие върху търговците, намиращи се далеч от зоните на конфликт.

Конкурентната среда е основен фактор за развитието на бизнеса, но в определени случаи действията на конкурентните предприятия могат да прераснат в източник на заплахи за корпоративната сигурност. Недобросъвестната конкуренция включва използването на неправомерни средства за извличане на пазарни предимства за сметка на другите участници на пазара. Част от тях се осъществяват под формата на шпионаж, саботаж, кражба на търговски тайни, неправомерно придобиване на конфиденциална информация, уронване на репутацията на конкурента. Обекти на подобни посегателства са бизнес стратегиите, клиентските бази данни, иновациите, технологичните решения и ноу-хауто на предприятията.

3. Заплахи, свързани с информационните и комуникационните технологии (ИКТ)

Информационните и комуникационните технологии са сред основните фактори за развитието на съвременната електронна търговия и дигиталната икономика. Те създават възможности за автоматизиране на търговските процеси, подобряване на комуникацията с клиенти и партньори, обработване на големи обеми от информация и разширяване на пазарното присъствие на предприятията. С увеличаването на зависимостта от използването на информационни системи, мрежова свързаност, цифрови платформи, облачни услуги и външни технологични доставчици се увеличават и всички съпътстващи ги рискове за корпоративната сигурност.

Системното наблюдение и анализ на развитието на киберзаплахите в Европейския съюз се осъществява от Европейската агенция за киберсигурност (European Union Agency for Cybersecurity – ENISA). Агенцията ежегодно публикува доклада ENISA Threat Landscape, който представя актуална информация относно развитието на основните киберзаплахи, използваните от нападателите методи и потенциалните последици за предприятията. Изданието за 2024 г. анализира над 11 000 публично докладвани

инцидента и идентифицира няколко основни категории киберзаплахи (European Union Agency for Cybersecurity (ENISA), 2024).

Таблица 1. Основни категории ИКТ заплахи през 2024 г. според ENISA

Вид заплаха	Характеристика	Потенциално въздействие върху предприятието
Заплахи срещу наличността (DDoS)	Атаки, насочени към претоварване или блокиране на информационни системи, мрежи и онлайн услуги	Прекъсване на достъпа до услуги, преустановяване на продажби и нарушаване на бизнес процеси
Ransomware	Ограничаване на достъпа до системи или данни чрез криптиране или блокиране и последващо искане на откуп	Прекъсване на дейността, загуба на данни, финансови и репутационни щети
Заплахи срещу данните	Кражба, изтичане, промяна или неправомерно разкриване на информация	Нарушаване на поверителността, финансови санкции и загуба на доверие
Социално инженерство	Манипулиране на служители или потребители чрез фишинг и други измамни техники	Компрометиране на профили, финансови измами и неоторизиран достъп
Зловреден софтуер (Malware)	Използване на вируси, троянски коне, шпионски и други вредоносни програми	Повреждане на системи, кражба на информация и нарушаване на дейността
Информационна манипулация и намеса	Разпространяване или манипулиране на информация чрез цифрови платформи	Репутационни щети, загуба на доверие и влияние върху решенията на потребители и партньори
Атаки по веригата на доставки	Компрометиране на доставчици, софтуер, услуги или други външни компоненти	Разпространение на атаката към множество организации и възникване на каскадни последствия

Източник: (European Union Agency for Cybersecurity (ENISA), 2024)

Данните показват, че сред водещите заплахи са атаките срещу наличността, включително DDoS атаките, ransomware, заплахите срещу данните и социалното инженерство. Съвременните киберрискове имат комплексен характер и могат да бъдат реализирани чрез пряко въздействие върху техническата инфраструктура, използване на човешкия фактор или чрез използването на изкуствен интелект (AI).

Изкуствения интелект (AI) преобразява характера на киберзаплахите. От една страна, AI технологиите могат да бъдат използвани от нападателите за създаване на фишинг съдържание, генериране на манипулирани материали и като средство за подпомагане на социалното инженерство. От друга страна, AI технологиите предлагат значителни възможности за идентифициране на потенциални заплахи и рискове, както и за цялостно укрепване на

информационната сигурност. Предприятията могат да използват изкуствения интелект за автоматизиране и анализиране на големи обеми от данни, мрежов трафик и системни логове.

Особено значим риск в условията на глобализирана икономика, при която предприятията са зависими от голям брой доставчици, логистични оператори, финансови институции, цифрови платформи и енергийни ресурси, са атаките по веригата на доставките. При тях атакуващият може да не насочва действията си пряко към предприятието, а да компрометира негов доставчик на външна услуга или технологично оборудване. След това атакуваното звено може да бъде използвано като средство за проникване в информационните системи на множество други търговски предприятия.

Прекъсването на веригите на доставки може да доведе до редица икономически последици за всички предприятия във всички сектори. Показателен пример са нарушенията на корабоплаването през Червено море през 2024 г. Вследствие на атаките срещу търговски и товарни кораби част от плавателните съдове бяха пренасочени около Африка. Последствията от това доведоха до удължаване на транспортните маршрути и увеличаване на разходите.

Подобна зависимост се наблюдава и при международните търговски отношения. Търговските ограничения и промените в митническите режими между големи икономически центрове САЩ, Китай и Европейския съюз могат да доведат до пренасочване на търговски потоци, промяна на доставчиците и увеличаване на зависимостта от определени пазари и транспортни маршрути. Това изисква предприятията да идентифицират критичните си зависимости и да разработват алтернативни варианти за снабдяване.

За оценка на реалното въздействие на ИКТ заплахите върху предприятията могат да бъдат използвани статистическите данни на Eurostat (Eurostat, 2024). Предимството на този източник е, че използва хармонизирана методология за държавите членки, което позволява пряко сравнение между България и средното равнище за Европейския съюз.

През 2024 г. 21,5% от предприятията в ЕС преживяват ИКТ инцидент с последици за тяхната дейност. За България съответният дял е 12%. Под „последици“ се включват, например: недостъпност на ИКТ услуги, унищожаване или повреждане на данни и разкриване на поверителна информация.

Съпоставянето на данните показва, че делът на предприятията в България, преживели ИКТ инцидент с последици за дейността, е с 9,5 процентни пункта по-нисък от средното равнище за Европейския съюз.

В България 83% от предприятията използват поне една мярка за ИКТ сигурност, докато средната стойност за ЕС е 92,76%. Още по-съществена е разликата при наличието на документирани мерки, практики и процедури за ИКТ сигурност – 13,67% за България спрямо 35,50% за ЕС. Предизвикателството пред българските предприятия не се изчерпва с внедряването на

технически средства за защита, а включва и необходимостта от формализиране на процесите по управление на информационния риск.

Таблица 2. ИКТ сигурност и киберинциденти в България и ЕС през 2024 г.

Показател	**ЕС-27**	**България**	**Разлика**
Предприятия, преживели ИКТ инцидент с последици за дейността	21,5%	12,0%	-9,5 пр.п.
Предприятия, използващи поне една мярка за ИКТ сигурност	92,76%	83,0%	-9,76 пр.п.
Предприятия, използващи поне три мерки за ИКТ сигурност	—	53,0%	—
Предприятия с документирани мерки, практики или процедури за ИКТ сигурност	35,50%	13,67%	-21,83 пр.п.
Предприятия, информиращи служителите за задълженията им по ИКТ сигурност	60,0%	48,6%	-11,4 пр.п.

Източник: (Eurostat, 2024)

Особено значение има подготовката на служителите. Докато около 60% от предприятията в ЕС информират своите служители за задълженията им, свързани с ИКТ сигурността, в България този дял е 48,6%. Разликата отбелязва необходимостта от по-систематичен подход към обучението и повишаването на осведомеността на персонала, тъй като човешкият фактор е съществен елемент от цялостната система за корпоративна сигурност.

4. Заключение

Анализът на заплахите за корпоративната сигурност показва, че съвременната търговска дейност се развива в среда, при която отделните рискове все по-трудно могат да бъдат разглеждани самостоятелно. Техническите нарушения, човешките грешки, кибератаките, прекъсванията във веригите на доставки и икономическите сътресения могат да се свържат помежду си и да предизвикат последователни негативни ефекти върху дейността на предприятието.

Съпоставката между България и Европейския съюз за 2024 г. посочва, че по-ниският дял на отчетените ИКТ инциденти в България не е достатъчен сам по себе си, за да се направи извод за по-високо равнище на сигурност. Значителните различия при използването и формализирането на мерките за ИКТ защита насочват вниманието към необходимостта от по-добре организирани процеси за идентифициране, оценяване и контрол на риска.

В тази среда конкурентоспособността на търговските предприятия все повече зависи от способността им да предвиждат потенциалните рискове, а не единствено да реагират след тяхното настъпване. Това предполага преминаване от предимно реактивен към превантивен модел на корпоративна

сигурност, основан на постоянна оценка на уязвимостите, контрол върху критичните зависимости и готовност за възстановяване на дейността.

Особено перспективно направление е съчетаването на технологичните средства за защита с развитието на организационна култура на сигурност. Използването на изкуствен интелект, автоматизиран мониторинг и анализ на данни може да повиши способността за ранно откриване на аномалии, но ефективността им зависи от качеството на управленските решения, подготовката на персонала и цялостната организация на защитата.

Устойчивата корпоративна сигурност следва да се разглежда не като еднократно въведена система от технически мерки, а като непрекъснат управленски процес, който се адаптира към промените в технологичната, икономическата и геополитическата среда. Именно способността на предприятието да предвижда взаимосвързаните рискове, да ограничава последствията от тях и да възстановява нормалната си дейност определя неговата устойчивост в условията на динамична и все по-цифровизирана бизнес среда.

Използвани източници

Brooks & Dunn. (2010). *Corporate Security for the 21st Century: Theory and Practice in International Perspective.* Boca Raton, Florida, USA.

Dvojmoč, M. (2025). *Korporativna varnost.* Universitetna založba Univerze v Mariboru.

European Union Agency for Cybersecurity (ENISA). (2024). *ENISA THREAT LANDSCAPE 2024*. Retrieved from https://www.enisa.europa.eu: https://www.enisa.europa.eu/publications/enisa-threat-landscape-2024?utm_source=chatgpt.com#contentList

Eurostat. (2024). *Eurostat.ICT security in enterprises.* Извлечено от Eurostat: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=ICT_security_in_enterprises

International Organization for Standardization. (2018). *ISO 31000:2018 Risk management—Guidelines.* Geneva.

International Organization for Standardization. (2024). SO 31000:2018 Risk management—Guidelines. Geneva, Switzerland: International Organization for Standardization.

Meerts, C. (2018). *Security: Concepts and Definitions. In L. R. Shapiro & M. H. Maras (Eds.) , Encyclopedia of Security and Emergency Management.*